

**X Gemeente
X Amsterdam
X**

Student
Weet
Raad

De Ondersteuning van de Gemeente Amsterdam bij mbo-studenten met Geldproblemen,

Armoede en Schulden

Gemeente Amsterdam

Lisanne Timmermans, Mila Kastelein, Sanne Bannink & Sofie van Borkum

Ilvy van der Steen (Coördinator SWR)

Eindadvies

14 juni 2022

Abstract

De Gemeente Amsterdam heeft opdracht gegeven tot een literatuuronderzoek met betrekking tot het ondersteunen van mbo-studenten die kampen met geldproblemen. De gemeente wil graag weten hoe zij mbo-studenten met deze problemen beter kunnen ondersteunen.

Aan de hand van beschikbare literatuur zijn een aantal aanbevelingen geformuleerd:

- Het zou behulpzaam kunnen zijn als de gemeente Amsterdam mbo-studenten structureler wijst op het aanvragen van zorgtoeslag en het doen van belastingaangifte.
- Het kan helpend zijn om mbo-studenten die een opleiding volgen op niveau 1 of 2 meer informatie over hun studiefinanciering te verschaffen en hen te helpen bij de aanvraag hiervan.
- Het zou nuttig kunnen zijn als de gemeente inzet op de verhoging van geldbewustzijn onder mbo-studenten.
- Het kan zinvol zijn als de gemeente Amsterdam studenten benaderd op *teachable moments*.
- Het zou behulpzaam kunnen zijn om de betrokkenheid van ouders te verhogen.
- Het kan nuttig zijn als de gemeente Amsterdam in gesprek gaat met de mbo-instellingen over het verbeteren van financiële educatie.

Wel is het van belang te noemen dat in beschikbare literatuur geen concrete interventies gevonden zijn die de Gemeente Amsterdam kan inzetten. De geformuleerde aanbeveling zijn dus een eigen invulling afgeleid van de tot op heden beschikbare informatie in de literatuur.

Inleiding

Meer dan een kwart van de mbo-studenten kampt met een betalingsachterstand, een schuld of roodstand (Groen & Houtsma, 2021). Deze studenten hebben een kwetsbare financiële positie: ze komen vaker geld tekort en hebben vaker moeite met rondkomen.

De gemeente Amsterdam heeft opdracht gegeven tot een literatuuronderzoek met betrekking tot het ondersteunen van mbo-studenten die kampen met armoede, schulden of geldproblemen. Aan de hand van deze opdracht is de volgende onderzoeksvraag opgesteld: *Wat is er in de wetenschappelijke literatuur bekend over de wijze waarop de gemeente Amsterdam mbo-studenten met geldproblemen, zoals schulden of armoede, kan ondersteunen en hoe sluit dit aan bij de huidige vormen van hulp die gemeente Amsterdam deze groep studenten biedt?* Ter beantwoording van deze vraag worden drie zaken behandeld. Allereerst wordt ingegaan op de huidige acties van de gemeente met betrekking tot de aanpak van bovenstaande problematiek. Vervolgens worden verschillende elementen besproken die, gezien vanuit de literatuur, behulpzaam kunnen zijn bij het ondersteunen van deze groep studenten. Tot slot zal aan de hand van de literatuur een aantal aanbevelingen gedaan worden. Voorafgaand aan het beantwoorden van de onderzoeksvraag is het van belang de kernconcepten te definiëren.

Mbo-studenten

Uit de literatuur blijkt dat de groep mbo-studenten erg divers is (Groen en Houtsma, 2021). Er bestaan binnen het mbo vier verschillende niveaus: niveau 1 tot en met 4. Niveau 1 is een intreeopleiding van een jaar, niveau 2 is een basisberoepsopleiding van 1 tot 2 jaar, niveau 3 is een vakopleiding waarbij de student leert zijn of haar werk zelfstandig uit te voeren en niveau 4 is een middenkader op specialistenopleiding (Ministerie van Algemene zaken, 2021). Verder kent het mbo twee varianten: BOL en BBL (*Wat is het verschil tussen BOL en BBL?*, 2022).

BOL staat voor een beroeps opleidende leerweg, dit betekent dat je als student veel theorie leert op school, daarnaast volg je nog een stage om praktijkervaring op te doen. BBL staat voor de beroepsbegeleidende leerweg, deze studenten gaan voornamelijk aan het werk en daarnaast gaan ze één of twee dagen per week naar school. Bij deze variant van het mbo leren studenten dus in de praktijk door te doen terwijl studenten die een BOL-opleiding meer leren door theorie. Een ander onderscheid tussen beide varianten is dat studenten die een BBL-opleiding volgen salaris ontvangen en geen recht hebben op studiefinanciering of een studenten-ov. Studenten die een BOL-opleiding volgen hebben wel recht op een studenten-ov en studiefinanciering (*Wat is het verschil tussen BOL en BBL?*, 2022). Van de 513.138 mbo-studenten volgen 373.306 studenten een BOL-opleiding en 130.191 studenten volgen een BBL-opleiding (Inspectie van Onderwijs, 2022).

Naast de niveaus en varianten, lopen ook de leeftijden van mbo-studenten sterk uiteen: ze variëren van 16 tot 30 jaar oud (Groen & Houtsma, 2021). Ongeveer 80% van de studenten woont bij hun ouders en ongeveer 20% op zichzelf (Hooft van Huijsduinen et al., 2021).

Armoede

In de gemeente Amsterdam wordt een persoon als arm beschouwd wanneer hij of zij minder dan 120% van het sociaal minimum ontvangt (*Armoede in Amsterdam | Website Onderzoek en Statistiek*, 2020). Het is lastig te bepalen welk deel van de mbo-studenten onder de armoedegrens leeft aangezien 80% van de studenten nog thuis woont.

Schulden

Schmitz et al. (2021) omschrijven dat 'schulden' een breed begrip is, dat niet altijd problematisch hoeft te zijn. Denk aan hypotheeken of studieschulden. Het wordt pas problematisch wanneer men redelijkerwijs niet in staat is om de schuld binnen afzienbare tijd af

te lossen (Schitz et al., 2021). In de literatuur wordt onderscheid gemaakt tussen de problematische schulden, zoals hierboven omschreven, en ervaren problematische schulden (Schitz et al., 2021). Bij ervaren problematische schulden gaat het erom of men de schulden ook echt als een probleem ervaart (Schitz, 2021). In dit advies nemen wij zowel daadwerkelijke als ervaren problematische schulden mee. Het concept ‘geldproblemen’ wordt in de literatuur gebruikt als een overkoepelende term voor de begrippen armoede en schuld.

Wat doet de gemeente Amsterdam nu al?

Budgetcoach

Op 24 mbo-locaties in de gemeente Amsterdam wordt in opdracht van de gemeente hulp aangeboden in de vorm van budgetcoaches. Studenten komen hier terecht via een doorverwijzing van een mentor, docent, zorgcoördinator of door zelf contact op te nemen met de budgetcoach (*Budgetcoach – Check je centen*, z.d.). Via de site checkjencenten.nl kunnen studenten zelf bekijken wie de budgetcoach bij hen op school is. De budgetcoaches maken zich zichtbaar via sociale media, zoals Whatsapp, Instagram en Facebook (*Budgetcoach – Check je centen*, z.d.). Ook gebruiken ze het informatieve platform Cent Enzo. Daarnaast gaan de budgetcoaches langs de klassen om zichzelf voor te stellen (*Budgetcoach – Check je centen*, z.d.).

Allereerst kan de budgetcoach budgetadvies geven. Aan de hand van een hulpvraag van de student gaat de budgetcoach samen met de student aan de slag. Zo kunnen ze afhankelijk van de vraag overzichtelijk maken welke vaste lasten betaald moeten worden vanaf de achttiende verjaardag, zoals een zorgverzekering en lesgeld (*Budgetcoach – Check je centen*, z.d.). Hierbij kijkt de budgetcoach samen met de student hoe geld bespaard kan worden en hoe schulden kunnen worden voorkomen. Daarnaast kan de budgetcoach ook helpen met alle financiële vragen

van studenten. Zoals vragen over toeslagen en het doen van belastingaangifte. Sommige studenten hebben recht op een vergoeding van bepaalde leermiddelen vanuit het mbo-studenten fonds. Een budgetcoach kan de toetsing van het inkomen van de ouders en de student verzorgen om te bepalen of de student hier recht op heeft. Daarnaast kan de budgetcoach ondersteunen bij de aanvraag hiervan. Tot slot kan de budgetcoach een student helpen wanneer hij of zij schulden heeft door te kijken hoe meer schulden voorkomen kunnen worden en welk traject er moet worden opgestart om de financiën weer op orde te krijgen.

Verjaardagskaart

Naast het aanbieden van de budgetcoach stuurt de gemeente Amsterdam een verjaardagskaart naar iedereen die achttien jaar wordt, met daarop de zaken die jongeren moeten regelen vanaf hun achttiende. Op de kaart wordt informatie gegeven over je bankrekening, je DigiD, verzekeringen, zorgtoeslag, huurtoeslag, wonen, werken en studeren en de OV-pas ook wordt informatie gegeven over de verschillende vormen van hulp die je van de gemeente kunt ontvangen bij het regelen van de financiën. Verder staat er op de kaart een linkje naar de website amsterdam.nl/ikword18 waar meer informatie over deze thema's te vinden is. Tot slot wordt op de kaart doorverwezen naar de app Ping Ping (Ping Ping, 2022). Deze app helpt jongeren om bovengenoemde zaken snel op orde te krijgen. In de app stellen jongeren hun persoonlijke route samen op basis van hun geboortedatum, woonplaats en financiële zaken die hij of zij al dan niet op orde heeft. De persoonlijke route leidt de gebruiker langs stappen die hij of zij nog moet ondernemen om de zaken op orde te krijgen. Stel de gebruiker geeft bij het samenstellen van de route aan nog geen eigen bankrekening te hebben, dan wordt vervolgens bij stap 1 uitgelegd hoe de gebruiker een bankrekening kan openen. Bij alle stappen staat een link naar de bijbehorende site vermeld. De gebruiker kan zelf via een knop aangeven of hij of zij de stap succesvol heeft

afgerond. Als een stap succesvol is afgerond ontvangt de gebruiker Citypings, dit zijn digitale coins. Wanneer een gebruiker de persoonlijke route doorlopen heeft kan hij of zij de verdiende Citypings inwisselen voor een Pathé thuisbioscoopbon.

Week van het geld

Naast de verjaardagskaart en de budgetcoaches is de gemeente ook partner van de Week van het geld. Tijdens deze week wordt de focus gelegd op de preventie van geldproblemen door middel van educatie. De mbo-instellingen kunnen zelf invulling geven aan de manier waarop ze hier aandacht aan besteden. Zo worden gastlessen gegeven door jonge rolmodellen en experts. Daarnaast worden discussies georganiseerd en educatieve spellen aangeboden.

Financiële educatie

Tot slot heeft de gemeente Amsterdam, in samenwerking met de gemeente Rotterdam en de organisatie Wijzer in geldzaken, onderzoek laten doen naar financiële educatie op het mbo. Er is gekeken of en hoe mbo-docenten in de burgerschapslessen aandacht besteden aan de financiële vaardigheden van studenten (DUO Onderwijsonderzoek & Advies, 2021). Uit dit onderzoek is gebleken dat de docenten vooral aandacht besteden aan de rechten en plichten als werknemer en geld verdienen in het algemeen. Daarnaast geeft een ruime meerderheid van de mbo-docenten aan onderwerpen als schulden en lenen in de klas bespreekbaar te maken tijdens de lessen. Gemiddeld besteden de mbo-docenten burgerschap zo'n 11 uur les per klas per jaar aan financiële educatie. Het is gebleken dat de meeste aandacht wordt besteed aan het overbrengen van kennis over dit thema. Het opdoen van financiële vaardigheden krijgt daarentegen relatief gezien een stuk minder aandacht in de lessen. Tot slot bleek uit het onderzoek dat de ruime meerderheid van de docenten een rol voor de gemeente ziet bij het aanbieden/financieren van educatieve activiteiten zoals workshops, gastlessen en voorlichting.

Literatuur

‘Financial Literacy’

Wanneer in de wetenschappelijke literatuur gezocht wordt naar onderzoek over het verbeteren van de financiële situatie van mbo-studenten, komt vaak de term *financial literacy* aan bod. Dit is een brede term die de kennis, vaardigheden en motivatie van een persoon om verantwoordelijke financiële beslissingen te kunnen nemen omvat (OECD, 2014). Of een individu een goede financiële beslissing maakt, hangt dus niet enkel af van zijn of haar kennis van financiën (Hilgert et al., 2003; Perry & Morris, 2005). De manier waarop men de aangeleerde financiële kennis onbewust of bewust toepast is afhankelijk van zijn of haar attitudes tegenover geld en diens financiële *self-efficacy*. De financiële *self-efficacy* omvat de mate waarin een persoon zichzelf in staat acht met geld om te gaan. Wel is uit onderzoek van Shim et al. (2010) gebleken dat het beschikken over financiële kennis significant samenhangt met financiële *self-efficacy* en dat financiële *self-efficacy* het financiële gedrag van een individu voorspelt. Daarnaast vonden Shim et al. (2010) ook dat financiële kennis sterk samenhangt met financieel gedrag. Ook speelt de financiële kennis een grote rol bij het voorspellen van de financiële attitudes van een individu. Uit ditzelfde onderzoek van Shim et al. (2010) blijkt daarnaast dat de financiële attitudes van een individu een grote rol spelen bij het voorspellen van zijn of haar financiële gedrag. Er kan dus gesteld worden dat het beschikken over financiële kennis een belangrijke basis vormt voor het maken van verantwoordelijke financiële beslissingen, maar het beschikken over financiële kennis is niet de enige factor die het maken van goede financiële beslissingen beïnvloed. Wanneer bekeken wordt welke vormen van ondersteuning behulpzaam kunnen zijn voor mbo-studenten met geldproblemen is het dus van belang in het achterhoofd te

houden dat verschillende aspecten een rol spelen bij het maken van verantwoordelijk financiële beslissingen.

Financial literacy en mbo-studenten

In de literatuur is nog niet veel te vinden over *financial literacy* van de mbo-studenten. Wel heeft Amagir et al. (2020) onderzoek gedaan naar *financial literacy* onder 15-jarige scholieren in Nederland. Uit dit onderzoek is gebleken dat 15-jarige vmbo-leerlingen relatief minder kennis bezitten over financiën dan leeftijdsgenoten die een havo of vwo-opleiding volgen. Daarnaast is gebleken dat de vmbo-leerlingen impulsiever handelen als het gaat om het uitgeven van geld in vergelijking met leeftijdsgenoten op het havo of vwo (Amagir et al., 2020). Dit is in lijn met de hierboven beschreven eerdere onderzoeksresultaten waarin werd genoemd dat de financiële kennis van een individu samenhangt met zijn of haar financiële gedrag. Zoals in de inleiding al kort genoemd deden Groen en Houtsma (2021) in opdracht van het Nibud onderzoek naar mbo-studenten en geldzaken. Uit dit onderzoek is gebleken dat een kwart van de mbo-studenten kampt met geldproblemen in de vorm van een betalingsachterstand, een lening of roodstand. Deze groep lijkt minder makkelijk rond te komen in vergelijking met leeftijdgenoten zonder degelijke problemen. Ook komen ze vaker geld tekort.

Complexiteit en onwetendheid

Groen en Houtsma (2021) hebben de oorzaken van de geldproblemen van mbo-studenten onderzocht. Uit hun onderzoek blijkt dat het studiefinancieringsstelsel voor mbo-studenten complex is, voornamelijk mbo-studenten op niveau 1 en 2 hebben moeite met het studiefinancieringsstelsel. Studenten hebben moeite met het aanvragen van studiefinanciering en de aanvullende beurs en het stopzetten van hun studentenreisproduct wanneer ze klaar zijn met hun opleiding. Dit komt voornamelijk, omdat ze niet beschikken over de juiste informatie

rondom studiefinanciering (Groen & Houtsma, 2021). Het zou wellicht behulpzaam kunnen zijn als de gemeente de budgetcoaches extra inzet op de mbo-studenten die een opleiding op één van deze niveaus volgen. Nu moeten de studenten zelf naar de budgetcoaches toe komen als ze hulp willen ontvangen bij het aanvragen van de studiefinanciering, maar misschien is het behulpzaam als alle mbo-studenten op niveau 1 en 2 bij aanvang van hun opleiding een afspraak met de budgetcoach krijgen. Uit hun onderzoek is daarnaast gebleken dat slechts 66% van de mbo-studenten zorgtoeslag aanvraagt. Van de studenten die geen zorgtoeslag ontvangt heeft slechts 19% hier geen recht op, het overige deel heeft dan wel nooit bekeken of ze hier recht op hebben of ze wisten niet van het bestaan van de toeslag af. Verder blijkt dat maar 31% van de mbo-studenten belastingaangifte doet. Dat maar een deel van de mbo-studenten zorgtoeslag aanvraagt of belastingaangifte doet komt volgens Groen en Houtsma (2021) doordat ze simpelweg niet weten dat ze hier recht op hebben of niet weten hoe het moet. Volgens Groen en Houtsma (2021) zouden studenten structureel gewezen moeten worden op deze mogelijkheden zodat ze geen geld laten liggen waar ze recht op hebben. Aanvullend noemen zij ook dat bedrijven die een mbo-student in dienst hebben voor een bijbaan meer voorlichting zouden moeten geven over het doen van belastingaangifte.

Geldebewustzijn

Ook het OECD (2015) noemt dat het belangrijk is het geldebewustzijn van jongeren te vergroten. Zoals in bovenstaand hoofdstuk al kort genoemd wordt elk jaar de Week van het Geld georganiseerd. Dit is een initiatief van Wijzer in geldzaken. Tijdens deze week worden er gastlessen en projecten op scholen aangeboden en georganiseerd voor alle leeftijden (Week van het Geld, 2022). Ook voor mbo-studenten zijn verschillende gastlessen beschikbaar tijdens deze week. Daarnaast zijn er enkele theatervoorstellingen over financiële zaken waar mbo-studenten

heen kunnen. De aangeboden activiteiten variëren van aard; sommige zijn speels en creatief, waar anderen juist enkel educatief zijn. Veel gastlessen zijn in te zetten op ieder moment, ook buiten de Week van het Geld. Uit onderzoek van het OECD (2015) is gebleken dat de activiteiten van de Week van het Geld een goede manier zijn om geldbewustzijn bij jongeren te creëren.

Ook kan het geldbewustzijn van jongeren vergroot worden door gebruik te maken van ‘*edutainment*’ via grote mediaplatformen (OECD, 2015). *Edutainment* is een vervoeging van de woorden ‘*education*’ en ‘*entertainment*’ (Colace et al., 2006). Hierbij is het de bedoeling dat het publiek vermaakt wordt, terwijl zij onbewust of bewust leren over een bepaald onderwerp. Dit kan bijvoorbeeld door onderwerpen met betrekking tot financial literacy in een soap te verwerken (OECD, 2015). Daarnaast kan tijdens het inzetten van ‘*edutainment*’ ook gebruik gemaakt worden van de leertechniek *storytelling*. Deze leertechniek is nuttig gebleken omdat het men in staat stelt zich te verplaatsen in anderen en te leren van de ervaringen van de (hoofd)persoon (Davidhizar & Lonser, 2003). Storytelling leert kritisch denken, leert over ethiek en helpt men leren over communicatie.

Teachable Moments

Daarnaast blijkt uit de literatuur dat het verbeteren van *financial literacy* op ‘*teachable moments*’ gebeurt (OECD, 2015). De *teachable moments* (TM) vinden plaats wanneer men in een overgangsfase zit en door deze levensverandering motivatie vindt om risico verlagend gedrag te vertonen (McBride et al., 2003). Financiële TM zijn onder andere 18 worden, uit huis gaan, trouwen, een huis kopen en kinderen krijgen. Dit zijn momenten die veel invloed hebben op de financiële situatie (OECD, 2015). Het voorlichten rond deze TM-perioden is van belang omdat deze leermomenten de perceptie en het besef van persoonlijke risico’s verhogen, een

sterke emotionele en affectieve reactie oproepen en men tijdens TM het zelfconcept kan herdefiniëren (Phelan, 2010). Sommige van deze momenten zijn voorspelbaar en andere situaties kunnen onverwachts voorkomen. Om het beste van deze momenten gebruik te kunnen maken is het van belang dat er op de juiste TM de juiste hulpmiddelen worden aangeboden (OECD, 2015).

Ouders betrekken

Naast het vergroten van het bewustzijn moet de 80% nog thuiswonende mbo-studenten volgens Groen en Houtsma (2021) beter voorbereid worden op een financieel zelfstandig leven. Groen en Houtsma (2021) zien in dit proces een rol voor de ouders. Vaak draaien ouders nog op voor vaste lasten van hun nog thuiswonende kinderen en volgens Groen en Houtsma (2021) zou het behulpzaam kunnen zijn als ouders en jongeren hierover in gesprek gaan met elkaar. Ze noemen als voorbeeld dat ouders hun thuiswonende kinderen alvast zelf het geld in handen moeten geven voor de vaste lasten die de ouders nu nog betalen. Dit zou de jongeren volgens hen meer inzicht bieden in de vaste kosten van het dagelijks leven (Groen en Houtsma, 2021).

Ook Rudeloff (2019) omschrijft het belang van ouders bij het leren over financiën. Rudeloff (2019) deed onderzoek naar de invloed van informeel leren op de *financial literacy* van jongeren. Informeel leren is het ontwikkelen van een competentie zonder dat dit proces gestructureerd wordt in de vorm van studietijd of studiebegeleiding. Deze ontwikkeling kan bewust of onbewust plaatsvinden. Ook leidt deze ontwikkeling vaak niet tot het behalen van een certificaat of diploma en wordt de ontwikkeling niet georganiseerd door een instituut als bijvoorbeeld een school (Rudeloff, 2019).

Uit verschillende onderzoeken is naar voren gekomen dat *financial literacy* steeds vaker door jongeren wordt ontwikkeld door informele leermomenten, zoals het uitgeven van geld en ervaring opdoen met financiële diensten (OECD, 2017). Uit het onderzoek van Rudeloff (2019)

bleek dat voornamelijk het gesprek en de discussie over financiën tussen ouders en kinderen sterk samenhangen met de ontwikkeling van financiële kennis, financieel gedrag en financiële attitudes van de kinderen. Ook vond Rudeloff (2019) een verband tussen *financial literacy* van jongeren en hun eigen ervaringen. Zo noemt ze bijvoorbeeld dat jongeren die zelf al ervaring hebben opgedaan met sparen hoger scoren op *financial literacy*. Wel noemt ze daarbij dat ook deze eigen ervaringen vaak via de ouders worden overgebracht.

Aan de hand van deze onderzoeksresultaten stelt Rudeloff (2019) dat het behulpzaam kan zijn ouders meer systematisch te ondersteunen bij dit informele leerproces van hun kinderen. Zo noemt ze dat het verbeteren van de *financial literacy* van ouders een goed startpunt zou kunnen zijn.

Financiële educatie

Tot slot noemen Groen en Houtsma (2021) het belang van financiële educatie. Wanneer studenten vragen hebben over financiële zaken zullen ze deze vragen vaak aan hun ouders stellen, wanneer ouders hen niet kunnen helpen wordt het voor sommige studenten lastig de juiste informatie te verkrijgen. Daarom is het volgens Groen en Houtsma (2021) belangrijk dat ieder kind vanaf de basisschool al les krijgt over geldzaken. Zo is een student niet meer afhankelijk van zijn of haar ouders met betrekking tot het verkrijgen van kennis over financiën. Zoals hierboven omschreven krijgt een mbo-klas gemiddeld maar 11 uur per jaar les over geldzaken (DUO Onderwijsonderzoek en Advies, 2021). Uit onderzoek van de OECD (2014), is gebleken dat 19,2% van de Nederlandse studenten niet in het bezit is van de juiste financiële basiskennis. Onder deze kennis verstaat men keuzes maken met betrekking tot financiële behoeften en wensen en het omgaan met het maken van dagelijkse beslissingen voor uitgaven en dergelijke (OECD, 2014).

Uit een meta-analyse van Kaiser en Menkhoff (2019) is gebleken dat het geven van financiële educatie op school het financiële gedrag, maar vooral ook de financiële kennis van kinderen en jongeren kan verbeteren. Financieel onderwijs heeft dus positieve effecten op de financiële kennis van kinderen en jongeren (Kaiser & Menkhoff, 2019; Iterbeke et al., 2019; Kalmi, 2018; Shephard et al., 2017; Walstad et al., 2010).

Uit onderzoek van DUO Onderwijsonderzoek en Advies (2021) blijkt dat er momenteel vooral aandacht wordt besteed aan financiële kennisoverdracht in de lessen en minder aan het ontwikkelen van financiële vaardigheden. Echter wordt er in verschillende literatuur benadrukt dat *financial literacy* niet enkel bestaat uit financiële kennis. Het is daarom belangrijk om niet alleen financiële kennis, maar ook de vaardigheden en attitudes die hierbij komen te kijken te ontwikkelen (Amagir, 2020; Barry, 2006).

Er zijn verschillende interventies gericht op het verbeteren van financiële educatie. Zo is er om te beginnen een onlinetraining ontwikkeld door Compen et al. (2022) voor zowel docent als student. In deze training ligt de focus op de rol van de docent. Er wordt benadrukt hoe belangrijk het is om niet alleen financiële kennis, maar ook de vaardigheden die hierbij komen kijken te ontwikkelen. Leerlingen gaan tijdens deze onlinetraining zelf aan de slag met materiaal waarin ze kennis opbouwen over en oefenen met het herkennen/kiezen van betaalmethoden. Zo worden de leerlingen meegenomen in het begrijpen, maar ook toepassen van financiële kennis (Compen et al., 2022). De onlinetraining is te volgen in vier lessen van 50 minuten. Docenten krijgen gedurende deze interventie een eigen zogeheten online teacher professional development (OTPD) module, om zo hun eigen kennis over deze methoden te verbeteren en daarnaast te leren hoe zij deze kennis het beste kunnen overbrengen (Compen et al., 2022). De resultaten tonen aan dat er positieve verbeteringen zijn gevonden bij de leerlingen. De OTDP-module zorgde voor

een toename in financiële gedragingen van de studenten, maar had geen effect op de financiële kennis van studenten (Compen et al., 2022).

Een andere interventies gericht op jongeren en financiële educatie is Savewise. Savewise is een programma gericht op het verbeteren van gedrag met betrekking tot de financiën (Amagir et al., 2022). In het programma kiezen jongeren om te sparen voor een persoonlijk waardevol doel of product, gericht op hun toekomst. De interventie Savewise richt zich meer op het financiële gedrag van de jongeren dan op hun financiële kennis. Door de doelen persoonlijk te maken, wordt er een betere betrokkenheid gecreëerd (Amagir et al., 2022).

Aanbevelingen

Aan de hand van de beschikbare literatuur kunnen een aantal aanbevelingen geformuleerd worden die mogelijk behulpzaam kunnen zijn bij het ondersteunen van mbo-studenten met geldproblemen. In dit hoofdstuk zullen de verschillende aanbevelingen besproken worden. Wel is het van belang te benoemen dat in de literatuur, op onderwijs interventies na, geen concrete, bewezen effectieve interventies te vinden zijn die door de gemeente Amsterdam kunnen worden ingezet. De geformuleerde aanbeveling zijn dus een eigen invulling afgeleid van de tot op heden beschikbare informatie in de literatuur.

Structureel wijzen op zorgtoeslag en belastingaangifte

Zoals bovenstaand genoemd is uit onderzoek van Groen en Houtsma (2021) gebleken dat een deel van de mbo-studenten geen **belastingaangifte** doet of **zorgtoeslag** aanvraagt, hier laten de studenten veel geld liggen waar ze recht op hebben. Daarom zouden de studenten het volgens Groen en Houtsma (2021) **structureel** op deze mogelijkheden **gewezen** moeten worden. Dit doet de gemeente Amsterdam al door een verjaardagskaart te sturen naar iedereen die 18 wordt, maar

misschien zou het behulpzaam zijn als daarnaast ook de budgetcoaches meer structureel worden ingezet om studenten te wijzen op het aanvragen van zorgtoeslag en de belastingaangifte. Dit zou bijvoorbeeld kunnen door de budgetcoaches meerdere keren per jaar langs te laten gaan in de klas, dit kan een heel kort bezoek zijn waarin de budgetcoach enkel even benoemt dat de studenten die inmiddels 18 jaar oud geworden zijn zorgtoeslag kunnen aanvragen en dat ze bij de budgetcoach terecht kunnen komen als ze daar hulp bij nodig hebben. Ook zou het wellicht behulpzaam kunnen zijn als de budgetcoach rond de periode van de belastingaangifte in de klas langsgaat om de studenten hierop te wijzen.

Daarnaast noemen Groen en Houtsma (2021) dat het behulpzaam zou kunnen zijn als bedrijven die mbo-studenten die zij in dienst hebben te *wijzen* op en te *helpen* bij de belastingaangifte. De gemeente Amsterdam zou bedrijven die mbo-studenten in dienst hebben kunnen *stimuleren* dit te doen door bijvoorbeeld met de bedrijven in gesprek te gaan. Aangezien er ook mbo'ers stagelopen of werkzaam zijn bij de gemeente Amsterdam kan dit hier snel ingevoerd worden.

Meer informatie over en hulp bij studiefinanciering

Verder noemen Groen en Houtsma (2021) dat het aanvragen van studiefinanciering, zorgtoeslag of het doen van belastingaangifte voor voornamelijk mbo-studenten op *niveau 1 en 2 ingewikkeld* is. Het zou daarom behulpzaam kunnen zijn om verschillende vormen van *voorlichting* over dit soort zaken per niveau aan te bieden. Mbo-studenten die een opleiding op niveau 1 of 2 volgen hebben wellicht meer baat bij uitgebreidere voorlichting dan studenten op niveau 3 of 4. Ook zou het wellicht behulpzaam kunnen zijn als de studenten die een opleiding op niveau 1 of 2 volgen bij aanvang van hun opleiding een afspraak met de budgetcoach krijgen,

zodat de budgetcoach hen direct kan **helpen** met het aanvragen van bijvoorbeeld studiefinanciering, zorgtoeslag en het doen van belastingaangifte.

Geldebewustzijn verhogen

Ook is uit de literatuur gebleken dat het *geldebewustzijn* van jongeren op andere manieren *verhoogd* kan worden. Zo noemt het OECD (2015) dat projecten als de Week van het Geld hierbij behulpzaam zijn. Momenteel ondersteunt de gemeente Amsterdam deze week, maar het zou behulpzaam kunnen zijn als de gemeente Amsterdam gedurende het gehele schooljaar mbo-instellingen meer *ondersteunt* bij het organiseren van bijvoorbeeld gastlessen of andere projecten over dit thema. Daarnaast kan het inzetten van *edutainment* en *storytelling* volgens het OECD (2015) behulpzaam kan zijn. Dit kan meegenomen worden bij het vormgeven van gastlessen of projecten. Verder maakt de gemeente Amsterdam momenteel gebruik van de app Ping Ping (2022) om jongeren te helpen bij het regelen van hun geldzaken. Het zou wellicht behulpzaam kunnen zijn als er korte leuke filmpjes in deze app worden toegevoegd waarin gebruikt wordt gemaakt van *storytelling* om de geldzaken die de jongeren moeten regelen worden uitgelegd.

Het gebruik van *Teachable Moments*

Om van bovenstaande ondersteuningsmogelijkheden optimaal gebruik te maken is het van belang dat rekening wordt gehouden met de *teachable moments* (OECD, 2015). Momenteel doet de gemeente Amsterdam dit al door alle jongeren een verjaardagskaart met informatie te sturen zodra ze achttien jaar oud worden. Het zou wellicht ook behulpzaam kunnen zijn als de gemeente Amsterdam de mbo-studenten benaderd op andere *teachable moments*. Zo zouden ze bijvoorbeeld ook jongeren die van het voorgezet onderwijs naar het mbo gaan of jongeren die uit

huis gaan een brief of kaart kunnen sturen waarop vermeld staat wat ze qua financiën moeten regelen.

Betrokkenheid ouders verhogen

Verder is uit de literatuur gebleken dat het voor jongeren, en dus ook mbo-studenten, behulpzaam is om met *ouders* over hun financiën te praten (Groen en Houtsema, 2021; Rudeloff, 2019). Er komt naar voren dat jongeren die met hun ouders over financiën praten hoger scoren op *financial literacy* (Rudeloff, 2019). Aan de hand van deze onderzoeksresultaten zou het wellicht behulpzaam zijn om ouders en jongeren erop te wijzen dat het belangrijk is dat ze met elkaar over financiën praten en discussiëren. Ouders kunnen hierop gewezen worden door bijvoorbeeld een brief naar ze te sturen waarin deze tips vermeld staan. In deze brief zou ook kunnen worden aangekaart dat het behulpzaam kan zijn als ouders hun thuiswonende kinderen alvast zelf geld in handen geven voor de vaste lasten die ouders op dit moment nog betalen zodat hun kinderen een beter beeld krijgen van kosten in het dagelijks leven (Groen en Houtsma, 2021). Bij het versturen van een dergelijke brief of kaart kan het ook behulpzaam zijn om rekening te houden met de *teachable moments*. Een dergelijke brief of kaart naar de ouders zou bijvoorbeeld verstuurd kunnen worden als hun kinderen van het voorgezet onderwijs naar het mbo gaan. Daarnaast is uit de literatuur ook gebleken dat het opdoen van financiële ervaringen de *financial literacy* van jongeren verhoogt en ouders spelen hierbij een grote rol. Daarom zou het behulpzaam kunnen zijn ouders erop te wijzen dat ze hun kinderen moeten ondersteunen bij het opdoen van financiële ervaringen als bijvoorbeeld sparen. Tot slot zou de gemeente Amsterdam daarom in buurten/wijken waar de *financial literacy* van ouders waarschijnlijk lager is, bijvoorbeeld ouderavonden kunnen organiseren waarop ouders meer informatie krijgen over financiën en hoe ze hun kinderen daarin beter kunnen ondersteunen. Enkele suggesties voor

buurten waar dit georganiseerd kan worden, met procentueel de meeste bewoners met een laag SES: Geuzenveld/Slotermeer/Sloterdijken (DX06), Osdorp (DX07), Bijlmer-Centrum/Amstel III (DX20) en Bijlmer-Oost (DX21) (Onderzoek, Informatie en Statistiek Amsterdam, 2021).

Financiële educatie op scholen

Tot slot is gebleken dat *financiële educatie* een grote rol kan spelen voor (mbo-)studenten om goed met financiën om te leren gaan (groen en Houtsma 2021; OECD 2014; Kaiser en Menkhoff 2019). Het is de gemeente Amsterdam aan te raden om hierover met *scholen* in gesprek te gaan, zodat de scholen de mogelijkheid krijgen om inzichten te delen over het belang en de mogelijkheden voor het aanbieden van financiële educatie. Uit de literatuur is gebleken dat er verschillende interventies beschikbaar zijn om financiële educatie op scholen te verbeteren (Amagir, 2022; Compen et al., 2022).

Beperkingen

Zoals in dit advies beschreven zijn er in de literatuur een aantal handvatten te vinden die mogelijk behulpzaam kunnen zijn bij het ondersteunen van mbo-studenten met geldproblemen. Wel is het van belang te benoemen dat in de literatuur, op onderwijs interventies na, geen concrete, bewezen effectieve interventies te vinden zijn die door de gemeente Amsterdam kunnen worden ingezet. Wel kon aan de hand van de beschikbare literatuur een aantal aanbevelingen geformuleerd worden die mogelijk behulpzaam kunnen zijn bij het ondersteunen van mbo-studenten met geldproblemen.

Literatuurlijst

- Amagir, A., Groot, W., Van den Brink, H. M., & Wilschut, A. (2020). Financial literacy of high school students in the Netherlands: knowledge, attitudes, self-efficacy, and behavior. *International Review of Economics Education*, 34.
<https://doi.org/10.1016/j.iree.2020.100185>
- Amagir, A., Van den Brink, H. M., Groot, W., & Wilschut, A. (2022). SaveWise: The impact of a real-life financial education program for ninth grade students in the Netherlands. *Journal of Behavioral and Experimental Finance*, 33, 100605.
<https://doi.org/10.1016/j.jbef.2021.100605>
- Armoede in Amsterdam | Website Onderzoek en Statistiek. (2020). www.amsterdam.nl.
Geraadpleegd op 7 juni 2022, van <https://onderzoek.amsterdam.nl/interactief/dashboard-armoede>
- Barry, D., (2016). Measurement of young adults' attitudes towards money. C. Aprea, E. Wuttke, K. Breuer, N.K. Koh, P. Davies, B. Greimel-Fuhrmann, J.S. Lopus (Eds.), *International Handbook of Financial Literacy*, Springer, Singapore (2016), pp. 449-464
- Beleid. Den Haag: Save the Children.
- Berg, G., & Zia, B. (2017). Harnessing Emotional Connections to Improve Financial Decisions: Evaluating the Impact of Financial Education in Mainstream Media. *Journal of the European Economic Association*, 15(5), 1025–1055. <https://doi.org/10.1093/jeea/jvw021>
- Budgetcoach - Check je centen. (z.d.). www.checkjecenten.nl. Geraadpleegd op 31 maart 2022, van <https://www.checkjecenten.nl/budgetcoach/>

Colace, F., De Santo, M., Pietrosanto, A., & Troiano, A. (2006). Work in Progress: Bayesian Networks for Edutainment. *Proceedings. Frontiers in Education. 36th Annual Conference.*

<https://doi.org/10.1109/fie.2006.322573>

Compen, B., De Witte, K., Declercq, K., & Schelfhout, W. (2022). Improving students' financial literacy by training teachers using an online professional development module. *Education Economics*, 1–25. <https://doi.org/10.1080/09645292.2022.2035322>

Davidhizar, R., & Lonser, G. (2003). Storytelling as a Teaching Technique. *Nurse Educator*, 28(5), 217–221. <https://doi.org/10.1097/00006223-200309000-00008>

DUO Onderwijsonderzoek & Advies. (2021, juli). *Financiële educatie in het mbo: Resultaten kwantitatief en kwalitatief onderzoek onder mbo-docenten Burgerschap.*

Gemeente Amsterdam. (z.d.). *Ik word 18*. Amsterdam.nl. Geraadpleegd op 10 april 2022, van

https://www.amsterdam.nl/onderwijs-jeugd/ik-word-18/?utm_source=www.amsterdam.nl&utm_medium=internet&utm_campaign=ikword18&utm_content=redirect

Groen, A., & Houtsma, H. (2021). *Nibud mbo-onderzoek 2021: Onderzoek naar de geldzaken van mbo-studenten.* <https://www.nibud.nl/beroepsmatig/nibud-mbo-onderzoek-2021/>

Hilgert, M.A., Hogarth, J.M., Beverly, S.G. (2003). Household financial management: the connection between knowledge and behavior. *Federal Reserve Bulletin*, 89 (7), pp. 309-322

Inspectie van het Onderwijs. (2022, april). *De Staat van het Onderwijs 2022.*

<https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/rapporten/2022/04/13/de-staat-van-het-onderwijs-2022>

Iterbeke, K., De Witte, K., Declercq, K., & Schelfhout, W. (2019). The Effect of Ability

Matching and Differentiated Instruction in Financial Literacy Education - Evidence from Two Randomised Control Trials. *SSRN Electronic Journal*.

<https://doi.org/10.2139/ssrn.3517043>

Kaiser, T., & Menkhoff, L. (2020). Financial education in schools: A meta-analysis of experimental studies. *Economics of Education Review*, 78.

<https://doi.org/10.1016/j.econedurev.2019.101930>

Kalmi, P. (2018). The Effects of Financial Education: Evidence from Finnish Lower Secondary Schools. *Economic Notes*, 47(2–3), 353–386. <https://doi.org/10.1111/ecno.12114>

McBride, C. M. (2003). Understanding the potential of teachable moments: the case of smoking cessation. *Health Education Research*, 18(2), 156–170.

<https://doi.org/10.1093/her/18.2.156>

Ministerie van Algemene Zaken. (2021, 23 november). *Uit welke mbo-opleidingen kan ik kiezen?* Rijksoverheid.nl. Geraadpleegd op 30 april 2022, van

<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/middelbaar-beroepsonderwijs/vraag-en-antwoord/uit-welke-mbo-opleidingen-kan-ik-kiezen>

OECD (2014), PISA 2012 Results: Students and Money (Volume VI): Financial Literacy Skills for the 21st Century, PISA, OECD Publishing, Paris,

<https://doi.org/10.1787/9789264208094-en>.

OECD (2017) PISA 2015 results. Students' financial literacy (Volume VI). OECD Publishing, Paris

OECD/INFE Policy Handbook. (2015). *NATIONAL STRATEGIES FOR FINANCIAL EDUCATION*.

Onderzoek, Informatie en Statistiek Amsterdam. (2021). *Gebiedsgericht Werken Dashboard*.

Gebied In Beeld. Geraadpleegd op 8 juni 2022, van <https://gebiedinbeeld.amsterdam.nl/>

Onderzoek, Informatie en Statistiek Amsterdam. (2021, 11 oktober). *Dataset: Basisbestand*

Gebieden Amsterdam (BBGA) [Dataset].

<https://onderzoek.amsterdam.nl/dataset/basisbestand-gebieden-amsterdam-bbga>

Organizational Research Services (2004). *Theory of Change: A Practical Tool For Action,*

Results and Learning Prepared for the Annie Casey Foundation.

<http://www.aecf.org/upload/publicationfiles/cc2977k440.pdf>

Perry, V.G., & Morris, M.D. (2005). Who is in control? The role of self-perception, knowledge, and income in explaining consumer financial behavior. *J. Consum. Aff.*, 39 (2), pp. 299-313

Phelan, S. (2010). Pregnancy: a “teachable moment” for weight control and obesity prevention.

American Journal of Obstetrics and Gynecology, 202(2), 135.e1-135.e8.

<https://doi.org/10.1016/j.ajog.2009.06.008>

Ping Ping, (2022). [Mobiele applicatie software]. Geraadpleegd van

<https://pingping.amsterdam.nl/>

Rudeloff, M. (2019). The influence of informal learning opportunities on adolescents’ financial literacy. *Empirical Research in Vocational Education and Training*, 11(1).

<https://doi.org/10.1186/s40461-019-0086-y>

SCP (2019) *Armoede in kaart*. Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag. Digitale publicatie:

<https://digitaal.scp.nl/armoedeinkaart2019/wat-is-armoede/>

Shephard, D. D., Kaneza, Y. V., & Moclair, P. (2017). What curriculum? Which methods? A

cluster randomized controlled trial of social and financial education in Rwanda. *Children*

and Youth Services Review, 82, 310–320.

<https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2017.09.011>

Shim, S., Barber, B. L., Card, N. A., Xiao, J. J., & Serido, J. (2010). Financial Socialization of First-year College Students: The Roles of Parents, Work, and Education. *Journal of Youth and Adolescence*, 39(12), 1457–1470. <https://doi.org/10.1007/s10964-009-9432-x>

Van de Water, M. (2022, 18 januari). *Mbo-denktank introductie vraagstuk Financiële problemen op het mbo* [Presentatieslides]. Microsoft Teams.

Walstad, W. B., Rebeck, K., & MacDonald, R. A. (2010). The Effects of Financial Education on the Financial Knowledge of High School Students. *Journal of Consumer Affairs*, 44(2), 336–357. <https://doi.org/10.1111/j.1745-6606.2010.01172.x>

Wat is het verschil tussen BOL en BBL? (2022, 24 maart). OCO. Geraadpleegd op 7 juni 2022, van <https://www.onderwijsconsument.nl/wat-is-het-verschil-tussen-bol-en-bbl/#:%7E:text=BOL%20staat%20voor%20beroeps%20opleidende,Je%20combineert%20werken%20met%20leren.>

Week van het Geld. (z.d.). *Lokale Week van het geld*. Week van het geld. Geraadpleegd op 10 april 2022, van <https://www.weekvanhetgeld.nl/deelnemende-partijen/gemeenten/>